

Fuck the system

Burgers betwijfelen de legitimiteit van de instituties. Burgers uiten hun bezorgdheid over de twijfel aan de legitimiteit van de instituties. Punks riepen zo'n twintig jaar terug: "Fuck the system!" en schrikken tegenwoordig nogal terug nu ze merken dat het effectief gedaan wordt. De media zouden dit polymorf pervers gedoe kunnen duiden, maar de realiteit die ze behandelen wordt met de dag virtueel. Meer nog ze lijken er de gangmakers van te zijn.

Jaak Perquy

Een aantal "Bekende Vlamingen" intellectuelen als Johan Anthierens, Eric Corijn, Jan DeCleir, Jaap Kruithof, Geert van Istendael, Hugo Claus, Wannes Van de Velde e.a.¹ maakten op 4 november 11. door middel van een advertentie in de kranten hun bezorgdheid kenbaar m.b.t. de hervormingen die de openbare omroep (BRTN) boven het hoofd hangt. Inleidend stelt de tekst dat er: "in de gehele Europese Unie een offensief aan de gang is tegen de openbare ruimte." En dat: "(...) de legitimiteit van de openbare omroepen in twijfel wordt getrokken." De legitimiteit van complete maatschappelijke sectoren en instituties wordt in twijfel getrokken; het is een constante. Het fenomeen, al snel van "twijfel-" tot "gebrek aan legitimiteit" gebombardeerd, wordt hier te lande wel eens als "Belgische ziekte" omschreven, maar het is algemeen. Het is zelfs algemener dan de opstellers van de advertentie suggereren; het is geen "Europese ziekte", het lijkt mondiaal.

Er zijn talloze voorbeelden en er zijn gradaties. In de VS wordt nogal getwijfeld aan de legitimiteit van bv. de VN of zelfs aan het recht van de federale regering om belastingen te innen. Ze betwijfelen of er überhaupt een instantie bestaat die kan beschikken over een deel van hun

"zuurverdiende" geld. Sommige Vlaams-nationalisten die twijfelen aan het recht van de Belgische staat om Vlaams belastinggeld te innen, maar het wel gunnen aan een "kleinere staat" als een "onafhankelijk Vlaanderen", zijn klein bier vergeleken met deze Amerikaanse "burgerlijk ongehoorzamen". In Rusland zouden naar verluidt dan weer de industriëlen die botweg weigeren belastingen te betalen, hun gang kunnen gaan. Overal zijn er mensen die twijfelen aan de legitimiteit van een rechtsstaat en het recht in eigen handen willen houden onder de vorm van het recht om vrij wapens te dragen.

Doodnormaal en hypocriet

Het zijn slechts een paar voorbeelden die echter nog steeds als uitzonderingen kunnen worden gezien. Ze kunnen op een of andere manier nog doorgaan voor "uitwassen". Verontrustender zijn dan weer andere zaken die voor normaal doorgaan.

Mensen die veronderstellen dat al wat niet uitdrukkelijk te motiveren valt als een zaak die door de overheid moet aangepakt worden, automatisch tot het jachtterrein van "de privé" behoort, gaan voor doodnormaal door. Toch lijkt er mij geen zo'n groot verschil te zijn.

Het is evident dat overheidsingrijpen gemotiveerd moet zijn en beargumenteerd moet worden. Maar daaruit concluderen dat, als het niet omstandig genoeg gemotiveerd kan worden dat het anders moet, het overgelaten moet worden aan het privaat ondernemerschap, veronderstelt het primaat van het privaat ondernemerschap. De geldigheid van deze redenering betwifel ik. Ik zou niet weten waarom privaat ondernemerschap minder beargumenteerd moet worden.

Veronderstellen dat de privé-sector de eerste in de rij is, staat m.i. haaks op de ervaringen. In die gevallen waar extra motieven ontbreken, richt men zich wellicht beter op de grootste gemene deler. Een particulier zicht op de zaken is dermate beperkt, biedt daarom zo weinig overzicht dat het onwijs lijkt om het te gebruiken om er algemeenheden op te bouwen. Alleen effectieve bewijzen van het tegendeel heffen dit bezwaar op. Zo kan het dat in concrete gevallen de privé-sector het beter doet dan de overheid, maar dat wil nog niet zeggen dat het kan gelden als principe. De enige grond waarop men zulks toch zou kunnen poneren is van metafysische aard; op grond van zaken die men te geloven heeft: de Onzichtbare Hand² of God die het ons zou hebben opgelegd.

Rationeler argumenten zijn er niet of lopen mank. Vaak gaat het zelfs om hypocrisie. De ultieme weigering zich te schikken naar overheden wiens legitimiteit men betwifeld, gaat hand in hand met de eis dat die overheid mogelijke belagers van hun particuliere belang beter en harder zou aanpakken of met de goedkeuring dat een wapenindustrie in stand wordt gehouden met belastingsgeld. Men is bijzonder selectief en inconsequent.

De zo geroemde efficiëntie van de geprivatiseerde sectoren is zelfs relatief (tegenover de openbare sectoren) twijfelachtig. Ze is alleen staande te houden als men een beperkte en sterk gereduceerde definitie van efficiëntie aanvaardt. Just-in-time- vrachtwagenvervoer is efficiënter dan treinvervoer, maar dan mag je de infrastructuurkosten, de verkeerskosten, de milieukosten en de energie-kosten niet meerekenen. Die moet je kunnen negeren of afschuiven.

Bovendien willen de vrije markt-adepten zich alleen inlaten met winstgevende sectoren. De rest

laat men voor de overheid. Pakjes-express diensten zijn best rendabel uit te bouwen, maar brieven en kranten bedelen in sommige uithoeken van pakweg Loppem kan nooit winstgevend zijn. En dan spreken we nog niet over de subsidies die verondersteld worden om die winstgevende "privé-sectoren" effectief winstgevend te maken. Andere private ondernemingen moeten het dan weer hebben van overheidsbestellingen.

De vrije markt betekent concurrentie en die zou er voor zorgen dat de afgeleverde producten van een betere kwaliteit zijn of goedkoper. Al wordt dat zo voorgesteld, logisch is er geen noodzakelijk verband. Om deze stelling te kunnen aannemen moet dus eerst de realiteit bekeken worden, concreet geval per concreet geval. Prijsafspraken en het afleveren van producten met slechts een matige kwaliteit lijkt me meer voor te komen. Het afwentelen van de kosten ook. Heel wat goedkope producten zijn bij nader inzien ten dele betaald door de overheid (en dus uiteindelijk met het geld van de consument) of door andere consumenten. De factuur van de goedkope GSM-dienstverlening blijkt te zijn betaald door de "gewone bellers"; goedkoop internationaal-telefoonverkeer wordt uiteindelijk goedge maakt door duur zonaal- en interzonaal telefoonverkeer.

Dat de vrije markt en het privé-initiatief beter in staat zou zijn om de behoeften op tijd aan te voelen en dus te bevredigen, is een ander fabeltje. Er wordt niet gekeken naar wat nodig zou zijn, maar naar wat winst kan opleveren. Medicijnen die de meerderheid van de HIV-positieven zou kunnen helpen vallen daarbuiten, want die mensen zijn kapitaal-zwakke mensen uit de zgn Derde Wereld. Er wordt dan ook schromelijk weinig geïnvesteerd in research terzake. Het privaat-initiatief is niet evenredig met de mogelijke behoeften-bevrediging, maar met de mogelijkheden om winst te maken. Men heeft zelfs geen moeite met gevallen waar het de behoeftenbevrediging bemoeilijkt of onmogelijk maakt. De toenemende verslechtering van de verkeerssituatie is daar een sprekend voorbeeld van. Men organiseert steeds meer immobiliteit i.p.v. de mobiliteitsbehoefte te bevredigen.

Bang

Hoedanook, de inconsequenties en de inherente misvattingen van het Vrije Markt-denken lijken geen belemmering te vormen voor de opmars van het gedachtengoed. Steeds meer mensen worden er door begeesterd. Is het hek van de dam? Valt de maatschappij als een op een bepaalde manier georganiseerd systeem uiteen? Men aanvaardt alleszins niet langer de legitimiteit van de instituties die het systeem organiseren.

Gek genoeg lijkt de geschetste evolutie op iets waarop verschillende generaties linkse en kritische mensen leken aan te sturen. Eind de jaren zeventig-begin de jaren tachtig toen (een deel van) mijn generatie zich overgaf aan de punk en een intuïtief anarchisme dat daarbij hoorde, werd precies de legitimiteit van "het systeem" sterk betwijfeld. Wat toen nog slogans waren, lijken tegenwoordig de richtsnoeren te zijn: "Fuck the system" en I don't know what I want, but I know how to get it"³. En nog zijn we niet tevreden.

Ik herinner me een artikel uit de dereguleringsjaren tachtig, in Vlaanderen toentertijd vrees geworden in de persoon van Guy Verhofstadt, waarin gesteld werd dat socialistische bangeriken zijn die zich agora-fobisch schuil houden in groep. Moeten de achtenzestigers en nu ook de punks niet toegeven dat ze oog in oog met hun idealen, het besterven van de schrik en van de weeromstuit de meest conservatieve verdedigers van het "system" zijn geworden?

Soeverein

Bij nader inzien blijkt de "twijfel aan de legitimiteit" of het "gebrek aan legitimiteit" terug te gaan op de soevereiniteitskwestie. Sinds enige tijd is deze kwestie geregeld door te verwijzen naar het volk dat de soevereiniteit mag uitoefenen. Maar opgelost is de kwestie nooit geweest. Toen algemeen werd aanvaard dat het volk soeverein was, verschoof de discussie zich naar het probleem van het bepalen wie of wat het volk eigenlijk is en wie of wat de prerogatieven ervan mag uitoefenen. Toch hadden we het gevoel dat de zaak in een bepaald kader te vatten was; dat de discussies binnen dat kader zouden blijven en dat de uiteindelijke beslechting van de zaak in een bepaalde richting zou gaan. "Democratie" is

de naam van dat kader en "(meer) democratisch" de richting waarin we het moeten zoeken. Het blijkt een luchtbel; zo hol, of uitgehold als wat. Bovendien wordt het aan alle kanten bedreigd. De soevereiniteit van het volk wordt zelfs als ideaal betwijfeld.

Er zijn er die het betwijfelen, vertrekkend vanuit de meest algemeen mogelijke justificatie-eisen. Voor hen wordt het een principiële kwestie in de meest principiële betekenis van het woord: het moet absoluut en ultiem gegrond zijn; zodanig fundamenteel dat het buiten de mens en zijn al-temenselijk handelen moet liggen. Soevereiniteit moet dan uitgaan van God. Op die manier belandt men bij het fundamentalisme in een of andere vorm of schakering.

De omgekeerde (maar niet tegengestelde⁴) trend is ook mogelijk en reëel aanwezig: het individualisme. Methodisch ontdekt de individualist zich van alles, om uit te komen bij een onbetwifelbaar ik dat dan de soevereiniteit mag uitoefenen.

Er valt geen staat op te maken, of juist wel. Er wordt vanuit die twee justificaties staat gemaakt; het best nog vanuit een bepaalde combinatie van de twee "uitersten"⁵. Dat is precies wat er gebeurt.

Belang

Of misschien ook weer niet. Want de realiteit verklaren vanuit de justificatie die men erop na houdt, is de wereld op z'n kop zetten. Bovendien brengt zulks misschien wel de fouten en/of tekortkomingen van die justificaties aan het licht (de manke redeneringen, eventueel zelfs hypocrisie, zoals hierboven beschreven), het kan die zaken niet verklaren. Er moet gekeken worden naar wat er in de praktijk wordt gebracht, of wat men vanuit die visies in de praktijk wil brengen. We moeten bekijken wat de gevolgen en consequenties daarvan zijn. Het is verder ook belangrijk te kunnen uitmaken wiens of welk belang daarmee gediend wordt, vaak in tegenstelling tot, of in tegenspraak met het belang dat men zegt te willen dienen. Wat men zegt te willen verdedigen is altijd het "algemeen belang". Want al stelt de theorie dat men moet doen wat men doet omwille van God, Vaderland of omwille van de allerindividueelste rechten, het wordt steeds weer tegengesproken door de noodzaak

erbij te denken dat zulks ook meteen het beste is voor het algemeen belang.

De opmars van dergelijk gedachtegoed wordt nu eenmaal niet gestopt door (het vaststellen van) een discrepantie ten opzichte van de realiteit of de eigen praktijk. Het enige dat telt is dat het werkt, dat het “delivers”. Het Vrije Markt-denken “delivers” wel degelijk; sommigen hebben er belang bij. Ik weet wel dat een dergelijke uitspraak al snel uitgelegd wordt als een resultaat van een naïeve complottheorie. Maar het is niet omdat er geen aanwijsbaar complot achter zit, dat er geen belangen mee gemoeid zijn. Al het geleuter over het verstevigen van onze concurrentie-positie (de welvaart die zulks zou meebrengen, de arbeidsplaatsen die het zou vrijwaren, etc...) verwijzen daar zelfs heel open en direct naar⁶.

Het behoeft wel enige verklaring om aanneembaar te maken dat er heel wat mensen, die duidelijk niet bij de belangrijkste belanghebbenden behoren, zich toch laten paaien door hun justificaties, al zijn die aanwijsbaar onhoudbaar. Alhoewel, de werking van het ideologisch apparaat dat hiertoe ingezet wordt, zou toch evident moeten zijn. Met mythen als “de Amerikaanse droom” valt het slachtoffer makkelijk te culpabiliseren. Drogredeneringen als de omkering van de implicatie dat je je ingezet hebt als je “er geraakt bent”, tot: als je “er niet geraakt bent”, je je dus niet hebt ingezet, zijn legio. Tot op zekere hoogte nemen mensen die het moeilijk hebben ook liever aan dat hun probleem van korte duur (want slechts een accident de parcours) is en dat ze straks (nadat dat probleempje zal zijn opgeruimd) bijvoorbeeld meer baat zullen hebben bij een belastingsverlaging dan bij een structurele aanpak van de oorzaken van hun probleem (bv. hun werkloosheid). Een mechanisme dat m.i. meer verkiezingsuitslagen verklaart dan de resultaten van dure marktonderzoeken.

En er zijn nog mechanismen die spelen. Begrotingsminister Van Rompuy verwees er recent nog naar in een interview in Humo⁶: als we met complexe problemen geconfronteerd worden, negeren we die nogal gemakkelijk (vaak zeer bewust, of op z'n minst niet eens onbewust) om ons te concentreren op eenvoudiger problemen, al

doen die er vaak niet toe. We hebben er bv. verbazend weinig moeite mee om ons als burger-op-zoek-naar-informatie, als kijker, monddood te laten maken door ons te laten reduceren tot kijkcijfers. Gewoon omdat cijfers makkelijker te interpreteren zijn dan begrippen als “informatiewaarde”, “kwaliteit” of zelfs “voorkeur”. Een ander voorbeeld: jongeren laten zich schijnbaar moeiteloos reduceren tot hun besteedbaar budget (en noemen dat: “in zijn”, “mee zijn”, “fan zijn”, of desnoods: “anders zijn”) dan de gang van zaken waartegen ze zich willen afzetten, aan te pakken. Gewoon omdat dat de weg van de minste weerstand is.

Openbaarheid

De Vrije Markt maakt daar niet alleen handig gebruik van, dergelijke mechanismen maken steeds meer het wezen van de door de Vrije Markt gemodelleerde realiteit uit.

Waar het om gaat in de bovenvermelde advertentie ter verdediging van “Het publieke belang van de openbare omroep”, is meer dan de gesuggereerde “zoveelste (hier min of meer sluipende) privatisering” of “aanval op de openbare ruimte”. Het gaat om een aanval op de openbaarheid die moet plaats maken voor een openbaring van een of andere soort. Het gaat om een dienstensector die helemaal geen diensten levert; om een behoeftenbevrediging die helemaal geen behoeften bevredigt... Brecht parafraserend gaat het om het verkiezen van een andere realiteit omdat de bestaande ons niet aanstaat; omdat de bestaande zich niet zo maar in winsttermen laat bepalen en omdat haar problemen niet passen bij de oplossingen die we voor handen hebben.

De bovenvermelde advertentie ter verdediging van de openbare omroep spreekt van een offensieve strategie tegen de openbare ruimte. De “dogma's van de zogezegd vrije markt”, zoals de opstellers het noemen, bereiden daarvoor de weg. Meer dan dat ze opgelegd worden, worden ze ondertussen ook “ingepeperd”. De vrije markt wordt ook en vooral waargemaakt in een bewustzijnsoorlog. Het is dan ook maar normaal dat burgers hun bezorgdheid uiten n.a.v. hervormingen in de media-sector.

De ideologische kwestie, waarover het uiteindelijk gaat, wordt steeds nadrukkelijker via

de media uitgevochten. In Chomskiaanse termen wordt er een consensus gefabriceerd. Maar die bezorgde burgers moeten zich realiseren dat men het niet alleen doet via, maar steeds vaker ook d.m.v. de media(-concerns). Steeds meer gaat het niet enkel om een oneigenlijk gebruik van de media (propaganda), maar om het veranderen van het wezen van de media. Er wordt door de media steeds minder "bemiddeld". De media realiseren nu (eventueel) zelf gewoon in de praktijk datgene wat een propagandist vroeger zou hebben willen

verkondigen. De ideologische-, de politieke-,... strijd gaat niet alleen via de media, de strijd om de media is ook een ideologische, politieke,... strijd. We spreken van een gemediatiseerde realiteit en we moeten ons realiseren dat die realiteit op twee manieren (op twee niveaus) gemediatiseerd is: door de media bemiddeld, maar er ook door gerealiseerd.

De advertentie m.b.t. de hervormingen van de openbare omroep heeft dan ook een groter belang dan dat van een voorbeeld of aanleiding.

Noten

¹ Als "Eerste ondertekenaars van dit burgerinitiatief" worden volgende namen vermeld: "Johan Anthierens, publicist - Eric Corijn, onderzoeker VUB - Herman De Coninck, dichter - Jan De Cleir, acteur - Kris Deschouwer, hoogleraar VUB - Dirk Diels, publicist - Frans Dumortier, dichter - Kristien Hemmerechts, auteur - Jaap Kruihof, moraalfilosoof - Frans Redant, directeur KNS - Maxim Stroobant, hoogleraar VUB - Hugo Vandenberghe, directeur NTG - Geert van Istendael, auteur - Jan van Loeij, hoogleraar - ir. Wim van Rooy, publicist - Hugo Claus, auteur - Johan Verminnen, zanger/musicus - Wannes Van de Velde, zanger/kunstenaar.

² De Onzichtbare Hand zou er voor zorgen dat doorheen al de particulariteiten, het algemene overwint. Aangezien het algemeen belang ergens een configuratie is van de verschillende particuliere belangen, heeft deze redenering iets rationeels.

Maar dat is slechts schijnbaar. Het is een drogredenering (een cognitieve illusie - we schijnen het immers niet te kunnen laten dat te denken) om te veronderstellen dat datgene waartoe een reeks in het oneindige naar neigt, al van toepassing zou zijn in kleine delen van die reeks.

³ "I don't know what I want, but I know how to get it", is een citaat uit de song "Anarchie in the UK" van de Sex Pistols (Jones/Matlock/Cook/Rotten, 1977).

⁴ Steevast draaien de "IK denk-IK ben" affirmaties uit op een of ander soort Godsbewijs...

⁵ Eigenlijk houden de concurrentie-denkers er complottheorieën op na.

⁶ "Politici vertonen dan ook de neiging zich bezig te houden met problemen die makkelijker op te lossen zijn." (Herman Van Rompuy, in Humo Nr 2933/47, 19 november 1996, p. 28).